

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Компетентнісний підхід аналізується з позиції методології педагогічної практики. У межах цієї методології у статті акцентується увага на важливості розробки освітніх стандартів на основі компетентнісного підходу, а також доцільності створення методик проведення різноманітних форм роботи дослідницько-пошукового і практично-перетворювального характеру для реалізації запланованого у цих стандартах. Проблематичною видається автору статті можливість оцінювання набутих компетентностей.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, професійна підготовка, вища школа, освітній стандарт.

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. компетентнісний підхід стає методологічним, ключовим у процесі модернізації вищої освіти в Україні. Саме тому висвітлення його основних положень у контексті удосконалення професійної підготовки студентів є нагальною потребою часу.

Аналіз останніх досліджень. Ще наприкінці ХХ ст., як зазначає О.І. Пометун, почали відбуватися «докорінні зміни у парадигмі й методології освіти, передумови й окремі елементи яких склалися протягом усього століття. Колишня парадигма, що відбивала інтереси та сутність індустріального суспільства, детермінованого пізнання й однозначності оцінок, поступово замінюється методологією інформаційного суспільства, плюралістичного пізнання й імовірності оцінки» [7, 16]. Необхідність зміни методології освіти зумовлена тим, що «...постіндустріальне суспільство, на відміну від індустріального кінця ХІХ – середини ХХ століть, значно більше зацікавлене в тому, щоб його громадяни були спроможні активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до умов життя, що постійно змінюється» [6, 13].

Як методологічну основу удосконалення вищої освіти, компетентнісний підхід вивчали західноєвропейські дослідники: М. Дж. Равен, Дж. Боу-

ден, С. Маслач, М. Лейтер, Е. Шорт, Е. Тоффлер, Р. Уайт, А. Бермус, Р. Хайгерті, А. Мейхью. Проблеми компетентісного підходу досліджувалися російськими ученими, зокрема, М. Авдєєвою, В. Байденко, В. Болотовою, Е. Бондаревскою, В. Введенським, Н. Вовновою, А. Войновою, А. Вербицьким, Г. Дмитрієвим, І. Зимньою, Д. Івановим, В. Краєвським, А. Петровим, В. Серіковим, О. Соколовою, Е. Тетюниною, А. Хуторським та ін. Компетентісний підхід був предметом наукових досліджень вітчизняних науковців: І. Драча, Н. Бібік, Г. Гаврищак, І. Гудзик, С. Ніколаєнка, О. Овчарук, Л. Пильгун, О. Пометун, І. Родигіної, С. Савченка, О. Ситника, Т. Смагіної, Н. Фоменко та ін. Загалом, думки науковців, як це представлено, зокрема, у роботі Я. Логвінової [5], можна поділити на три групи. Перша група вчених вважають, що використання термінів «компетенція» та «компетентність» є даниною європейській моді, без яких можна обійтися. Сутність результатів освіти можна охарактеризувати й іншими, не менш важливими поняттями, а саме: «освіченість», «майстерність», «рівень підготовленості випускника», «навчальні уміння», «інтелектуальний капітал» тощо. Прихильники такої точки зору ставлять питання: чим цей підхід до освіти кращий, ніж попередній? Як необхідно реалізовувати компетентісний підхід? Що потрібно змінювати безпосередньо на практиці? Інша група дослідників переконана, що компетентісний підхід не є абсолютно новим для вітчизняної школи. Компетентісний підхід у визначенні цілей і змісту загальної освіти не є абсолютно новим, а тим більше чужим для вітчизняної школи. Орієнтація на освоєння умінь та способів діяльності була провідною в роботах таких вітчизняних педагогів, як М. Скаткін, Н. Тализіна, В. Краєвський, Л. Хіловський та ін. Компетенція ж як поняття, звісно, прийшла в Україну (а, втім, і в інші освітні системи) з англосаксонської традиції освіти. Проте так сталося, що «нове» в європейській освітньому просторі – це відоме у вітчизняній освіті. Ймовірно, свого часу формування моделей діяльності фахівця та розробка профілю професіонала в дослідженнях вітчизняних учених, виконаних на основі системно-діяльнісної методології (близької за змістом до компетентісної), були досягненнями, що випереджали час, однак не знайшли широкого впровадження. На жаль, недоліки пострадянської освіти призвели до спрощення розроблених згаданими вище дослідниками концепцій, що в такому вигляді втратили сутнісне значення. Ще одна група дослідників вважають, що компетентісний підхід – це шлях оновлення освіти. Науковці, які поділяють цю думку, переконують, що нові терміни означають особливий напрям розвитку освіти. Усі інші терміни за точністю опису властивостей сучасних випускників не здатні замінити терміни «компетенція» і «компетентність». У будь-якому випадку необхідність впровадження компетентісного підходу в систему освіти України є нагальною потребою, що зумовлюється як європейською,

так і світовою тенденціями інтеграції, глобалізації світової економіки, гармонізації європейської системи вищої освіти.

Незважаючи на численність праць, присвячених вивченню компетентнісного підходу до організації освіти, чимало проблем залишаються неопрацьованими. Зокрема, нез'ясовані шляхи реалізації цього підходу в педагогічній практиці. Вивчення деяких із цих шляхів є **метою** дослідження у нашій статті.

У контексті методології педагогіки як науки можна виділити рівні вивчення процесу підготовки фахівців. Зокрема, І. Зимня [2]; 3] виділила чотири рівні методологічного аналізу: філософський, загальнонауковий, конкретнауковий та рівень власне методичний. Авторка відносить компетентнісний підхід до третього рівня методології пізнання. Аналізуючи цей підхід поряд з комплексним, особистісно діяльнісним, проблемним та задачним, дослідниця зазначає, що компетентнісний підхід у його початковому варіанті, запропонованому розробниками ключових компетенцій для європейців, лише посилює практичну зорієнтованість освіти, не протиставляючи її традиційній («ЗУНівській»), розширює її зміст особистісними складовими та робить гуманістично спрямованою [3].

У межах методології педагогіки як науки компетентнісний підхід до підготовки фахівців у ВНЗ певною мірою вивчений. Більшість дослідників визнають, що результатом професійної підготовки студентів в умовах ВНЗ на основі компетентнісного підходу є формування компетентності щодо майбутньої професійної діяльності (відповідних знань, умінь, навичок, цінностей, особистих якостей, досвіду), які особа набула та здатна продемонструвати після завершення навчання в межах певної спеціальності. Формування компетентності відбувається шляхом набуття під час навчання суми компетенцій, що дають змогу забезпечити виконання професійних обов'язків на високому рівні. А от методологія педагогічної практики щодо реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки студентів ще перебуває у стані становлення. Достатньою мірою не вивчені умови, шляхи та способи розв'язання педагогічних завдань з позиції цього підходу. Розглянемо докладніше компетентнісний підхід з позиції його реалізації в педагогічну практику.

Передусім у контексті реалізації компетентнісного підходу до підготовки фахівців у ВНЗ набуває важливого значення удосконалення освітніх програм, оновлення яких повинно відбуватися на основі нормативно-правового забезпечення. До документів, що регламентують зміст зазначених програм, належить, наприклад, Указ Президента України від 4 липня 2005 року № 1013 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (п.7), у якому було визначено низку заходів, спрямованих на реалізацію в Україні положень Болонської декларації, зокрема, з розроблення та затвердження нових галузевих стандар-

тів вищої освіти. При розробці зазначених програм – стандартів – можна виділити чотири моделі формування компетенцій, що конкретизують застосування компетентнісного підходу: модель формування особистісних якостей, модель формування операційних компетенцій, модель формування ефективних компетенцій, модель формування комплексу функціональних компетенцій. Модель формування особистісних якостей орієнтована на виявлення і заохочення тих, хто володіє необхідними для обраного фаху якостями і «відсівом» або переорієнтацією тих, хто ними не володіє. Освітні програми спрямовуються на розвиток моральних, духовних та особистих якостей фахівця, який планує у майбутньому працювати на основі принципів і норм поведінки. Модель формування операційних компетенцій спрямована на освоєння людиною стандартних (алгоритмізованих) процедур і операцій. За цією моделлю необхідним компонентом програми є аналіз завдань і процесів, шляхи їх розв'язання фахівцем на робочому місці. Модель ефективних компетенцій передбачає результативність отриманої освіти. При складанні освітньої програми враховуються процеси, що сприяють не лише отриманню потрібних професіоналу знань, а й уміння їх застосування для розв'язання проблем досягнення дитини на основі індивідуального підходу. Згідно з моделлю формування комплексу функціональних компетенцій, освітні програми повинні будуватися на основі вимог і очікувань до виконання фахівцем певних функцій. Ці очікування базуються на вимогах, що визначаються законодавством, роботодавцями, характером педагогічної роботи, специфікою взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу та соціальними інститутами.

Безперечно, складання освітніх стандартів на основі компетентнісного підходу сприятиме удосконаленню організації підготовки фахівців, якщо враховуватимуться здобутки педагогічної науки, що забезпечать ефективну розробку цілей, змісту, технологій інноваційної діяльності та системи критеріїв ефективності інновацій. А от тут виникають деякі труднощі. Оскільки при компетентнісному підході до підготовки досвідченого фахівця робиться акцент на її діяльнісному змісті, логічним є питання: «Якими методиками навчати діяльності?» Основним змістом навчання стають дії, операції, що співвідносяться з проблемою, яку потрібно розв'язати. При такому підході навчальна діяльність набуває дослідницько-пошукового і практично-перетворювального характеру. У навчальних програмах діяльнісний зміст освіти повинен передбачати способи діяльності, уміння і навички, досвід діяльності, які студент має осмислити і засвоїти. Запровадження нового підходу до навчання вимагає створення нових методик навчання і підготовки фахівців. Практично, ці методики вимагають не лише перегляду програм викладання, а й створення методичного комплексу, зокрема, методичних рекомендацій з обов'язковими фаховими практикумами для студентів. Незаперечним є те, що нав-

чальна діяльність, згідно з навчальними планами, що входять до складу стандартів, й надалі буде відбуватися з використанням тих самих форм роботи, що й раніше, а саме: лекцій, практичних (семінарських) та лабораторних занять, практики, навчально-наукових робіт, екзаменів (заліків). Звісно, є можливість модернізувати за змістом зазначені традиційні форми роботи, проте вони (крім практики) більше прийнятні для формування знань, умінь та навичок і не орієнтовані на набуття професійного досвіду. Отже, у контексті компетентнісного підходу практика повинна набути особливого значення, а всі інші форми роботи сприяти її успішності.

У контексті впровадження компетентнісного підходу у педагогічну практику важливою є проблема, що пов'язана зі складністю оцінювання компетентності. Щодо цієї проблеми Т. Іванова ставить слушні запитання: «Якщо компетентність – це здібність мобілізувати знання і навички, то яким чином можна виміряти ці здібності? Або як виміряти цінності і ставлення до подальшої професійної діяльності?». Компетентність як інтегративна якість фахівця, що може проявитися в професійній діяльності, практично не діагностується у формі іспитів. Більш ефективною можна вважати атестацію випускника у формі захисту дипломного проєкту у навчальних закладах різних рівнів [4, 16 – 20.]. Компетентнісна модель фахівця не є моделлю випускника, адже вона передбачає досвід успішної професійної діяльності, який студент не може набути в повному обсязі у ВНЗ [8, 20 – 26]. Можливим варіантом розв'язання зазначеної проблеми є вручення дипломів випускникам вищих навчальних закладів після річного стажування за місцем професійної діяльності та представлення відгуку роботодавців про рівень досягнень фахівця. Звісно, цей варіант – складний у сучасних соціально-економічних умовах. Крім цього, виникає питання про вимірювання компетенцій. Сучасна теорія оцінки, як слушно відзначає Б.В. Авво, передбачає необхідність в умовах реформування освіти вдосконалення процедури педагогічних вимірювань [1]. Ступінь набуття компетентності не повинна проводитися на основі суб'єктивних суджень, для яких властивий різний ступінь інференції (рівень сприйняття явища). Оцінки викладачів, якщо вони не спираються на заздалегідь окреслені, однозначні категорії оцінювання, високоінферентні. Оцінки з низькою інференцією (незначною кількістю помилок) проводяться за інструкцією і мають високий ступінь об'єктивності. За допомогою яких форм і у який спосіб забезпечити об'єктивність оцінювання компетентності? Тим більше, якщо йдеться про об'єктивність оцінювання не лише викладача, а й роботодавця. Це питання на сьогоднішній день залишається відкритим.

Висновки. Обґрунтування компетентнісного підходу ще далеке до завершення. На сьогоднішній день залишаються нез'ясованими форми навчально-виховного процесу, які б повною мірою забезпечили форму-

вання різного типу компетентностей. Відсутні також розробки оцінювання набутих компетентностей. Розв'язання зазначених проблем сприятиме успішному втіленню компетентнісного підходу в освітню практику.

Література

1. Авво Б.В. Методология компетентностного подхода в высшем образовании / Б.В. Авво. – Режим доступу : <http://www.emissia.org/offline/2005/978.htm>.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
3. Зимняя И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 8. – С. 20 – 26.
4. Иванова Т.И. Компетентностный подход к разработке стандартов для 11-летней школы: проблемы, выводы / Т.И. Иванова // Стандарты и мониторинг. – 2004. – № 1. – С. 16 – 20.
5. Логвінова Я. Обґрунтування сутності компетентнісного підходу в освіті у працях українських і зарубіжних учених / Я. Логвінова. – Режим доступу : <http://pps.udpu.org.ua/article/viewFile/18633/16377>.
6. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студ. пед. вузов / под ред. Е.С. Полат. – М. : Академия, 2003. – 272 с.
7. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 16 – 25.
8. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалистов / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20 – 26.

References

1. Avvo B.V. Methodology of the competence approach in higher education / B.V. Avvo. – Access mode : <http://www.emissia.org/offline/2005/978.htm> [in Russian].
2. Zimnaya I.A. Key competences as the effectively-targeted basis of competence approach in education / I.A. Zimnaya. – M. : Research centre of problems of quality of training, 2004. – 42 p. [in Russian].
3. Zimnaya I.A. Competence approach. What is its place in the system of modern approaches to the problems of education? / I.A. Zimnaya // Higher education today. – 2006. – № 8. – P. 20 – 26. [in Russian].
4. Ivanova T.I. Competence approach to the development of standards for the 11-year-old school: problems, conclusions / T.I. Ivanova // Standards and monitoring. – 2004. – № 1. – P. 16 – 20. [in Russian].
5. Logvinova J. Rationale essence of competence approach in education in the works of Ukrainian and foreign scientists / J. Logvinova. – Access : <http://pps.udpu.org.ua/article/viewFile/18633/16377>. [in Ukrainian]

6. New pedagogical and information technologies in the education system : a textbook for students of pedagogical universities. – Moscow : Academy, 2003. – 272 p. [in Russian].

7. Pometun A.I. Theory and practice consistent implementation of competence approach in the experience of foreign countries / A.I. Pometun // Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects / ed. A.I. Ovcharuk. – K. : KIS, 2004. – P. 16 – 25. [in Ukrainian].

8. Tatur G. Competence in the structure of the quality of specialists training model / G. Tatur // Higher education today. – 2004. – № 3. – P. 20 – 26.

Ашиток Надежда. Компетентностный подход как методология профессиональной подготовки специалистов в высшей школе. Компетентностный подход анализируется с позиции методологии педагогической практики. В свете решения некоторых задач в контексте этой методологии в статье акцентируется внимание на важности разработки образовательных стандартов на основе компетентностного подхода, а также целесообразности создания методик проведения различных форм работы исследовательско-поискового и практически-преобразовательного характера для реализации запланированного в этих стандартах. Проблематичной представляется автору статьи возможность оценки приобретенных компетенций.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, профессиональная подготовка, высшая школа, образовательный стандарт.

Ashitok Nadya. Competence approach as a methodology of professional training in higher school. The competence approach as a methodology of professional training in higher school is in the state of development. The attention in the article is focused on the importance of developing educational standards of competency-based approach and feasibility of establishing methodologies for various forms of research, practical search and transformative nature intended to be implemented in these standards. Evaluating the acquired competencies seems problematic to the author.

Key words: competence approach, competence, training, higher school, educational standard.

Одержано 04.01.2016